

Noam Chomsky

HEGEMONY OR SURVIVAL

America's Quest for Global Dominance

Metropolitan Books, New York, 2003, 288 str.

U posljednjih godinu dana imamo prilike svjedočiti proliferaciji literature na temu vanjske politike Sjedinjenih Američkih Država. Od sasvim konzervativnih pisaca sve do krajnje ljevice, mnogi su pokušali dati svoje viđenje i objašnjenje stanja američke dominacije svjetskom političkom i ekonomskom scenom. Od bivšeg sigurnosnog savjetnika predsjednika Cartera, Zbigniewa Brzezinskog (*The Choice: Global Domination or Global Leadership*), pa sve do veoma važnih društvenih teoretičara poput Michaela Manna (*Incoherent Empire*) s tezom da je “novi američki imperijalizam” zapravo “novi militarizam” koji će SAD i svijet odvesti u potpuno rasulo, dane su različite interpretacije iste situacije. Uz Manna, prominentni sociolog Immanuel Wallerstein također se uključio u diskusiju svojom nedavnom studijom provokativna naslova: *The Decline of American Power: The U.S. in a Chaotic World*. Ono što Wallerstein pak želi poručiti jest da je moć SAD-a zapravo u padu, a ne u usponu, kao što se tvrdi u većini novije literature na temu, što je prilično originalna pozicija, koja je privukla dosta pažnje. Sve u svemu, javne diskusije ne nedostaje. I mladi i stari raznih akademskih određenja prepoznali su važnost promišljanja razloga i posljedica akcija Busheve administracije i njenih prethodnika, tako da se nalazimo u obilju manje ili više akademskih interpretacija koje, nažalost, nemaju pravog utjecaja na šire čitateljstvo diljem svijeta. Međutim, jedan autor već desetljećima prodire do najraznolikijih javnosti na globalnoj razini i svojom neumornom kritikom educira svijet unutar SAD-a i izvan SAD-a o beskrupuloznim političkim potezima američkih političkih i ekonomskih elita – Noam Chomsky.

Od svojih prvih radova u području moderne lingvistike, Chomsky je vrlo brzo zaslužio neformalni status člana svjetskog akademskog vrha. Kao profesor na prestižnom MIT-u (*Massachusetts Institute of Technology*), detaljna kritika američke vanjske politike samo je još više pridonijela tom statusu, donijevši mu naslov najvažnijeg komentatora međunarodnih političkih zbivanja. Sve od publikacije *American Power and the New Mandarins* iz 1969., zbirke eseja na temu rata u Vijetnamu, pa sve do recentnih bestselera poput serije intervjua 9–11, knjige koja je prevedena na čak 23 jezika u 26 zemalja, Chomsky je aktivno sudjelovao u mnogim javnim debatama da bi razotkrio prirodu suvremenog američkog imperijalizma. Često klasificiran kao intelektualni sljedbenik ideja libertarijanskog socijalizma (*libertarian socialism*), svoje je političke i filozofske stavove temeljio na marljivu proučavanju činjenica iz raznih izvora koje običnom čitateljstvu uglavnom promaknu kao nevažne. Njegov intelektualni svjetonazor može se dovesti u vezu s onim Mihaila Baktina, čiji se utjecaj može prepoznati u Chomskyjevoj žestokoj kritici korporativnog državnog kapitalizma Sjedinjenih Država i američkih saveznika. Zbog neumoljiva kritiziranja službene politike zemlje u kojoj se rodio i u kojoj još uvijek živi, mnogi su spremni sugerirati da Chomsky misli da je sve što SAD učine neprihvatljivo jednostavno zato što to čine SAD, argument protiv Chomskog koji proizlazi iz pera popularnih američkih neokonzervativaca poput David Horowitza, koji je Chomskog u jednom svom tekstu nazvao “ajatolahom antiameričke mržnje” implicirajući Chomskyjevu nesnošljivost prema vezi SAD–Izrael. Međutim, praktički je nemoguće tvrditi takvo što s obzirom na to da je i sam Chomsky u intervju za *Salon.com* priznao načelo suvremenog svjetskog sustava, a to je da SAD nije ništa više gonjena imperijalnim ciljevima u svojoj vanjskoj politici, na primjer, od Luksemburga koji bi mogao biti gonjen istim ciljevima, ali jednostavno ne može puno učiniti da ih realizira.

Posljednja knjiga od već nekoliko desetaka knjiga koje je napisao kao kritičku interpretaciju svjetskih političkih zbivanja, znakovita je naziva: *Hegemonija ili opstanak (Hegemony or Survival – America's Quest for Global Dominance)*. Kao dio izdavačkog projekta *American Empire Project* što ga je potakao izdavač Metropolitan Books, New York, *Hegemonija ili opstanak* samo je jedna od pet knjiga popularnih američkih i jednog meksičkog pisca. Projekt je zamišljen kao pokušaj da se pojam *imperija* u kontekstu američke vanjske politike demistificira i detaljno istraži, dok bi se u isto vrijeme ponudila alternativna mišljenja o njegovim izvorima i posljedicama.

Na samom početku knjige susrećemo se s tvrdnjom koja zapravo predstavlja osnovnu tezu same knjige: izbor između hegemonije ili opstanka nikad nije bio važniji; ili ćemo ostvariti svijet siguran od oružja za masovno uništenje i ekoloških katastrofa, ili ćemo potonuti pod neizdrživim teretom američkog pohoda na globalnu dominaciju. Militarizacija svijeta, unilateralizam i državni terorizam jesu aspekti američke politike koja predstavlja prijetnju ne samo svijetu izvan SAD-a, već i samoj državi koja tu prijetnju predstavlja. Izbor, prema Chomskom, ne može biti jasniji: hegemonija ili opstanak.

Moderne izvore imperijalne strategije (*grand imperial strategy*) Sjedinjenih Država, Chomsky nalazi u idealizmu dvadeset i osmog američkog predsjednika, Woodrowa Wilsona (1913–1921). Wilsona i intelektualce koji su ga okruživali, poput Waltera Lippmanna, Chomsky smatra začetnicima hegemonijalne vanjske politike koju je vrlo uvjereno slijedio Ronald Reagan u “prvom ratu protiv terorizma”, a koji danas s jednakim, možda još i jačim uvjerenjem slijedi George W. Bush. Osnovna poruka Wilsonova idealizma jest da su državno političko vodstvo i njegovi intelektualni apologeti nužno dobri, čak plemeniti. Stoga su akcije koje je poduzelo to vodstvo, nužno pravedne u namjeri, iako ponekad nespretne u izvedbi. Pošto vodstvo ima uzvišene ideale i pošto je posvećeno stabilnosti i pravednosti, iz toga proizlazi da je sasvim prirodno da, kao što je Wilson pisao da opravda osvajanje Filipina, “naši interesi marširaju naprijed, iako smo altruisti; druge nacije moraju stajati sa strane i ne smiju tražiti da nam ostanu ravne”. Po toj logici, koja se i danas primjenjuje u donošenju najviših političkih odluka, Amerika je povijesna avangarda koja zapravo predstavlja manifestaciju i realizaciju povijesne svrhe čovječanstva. S obzirom na to da je sve što postigne postignuto za “opće dobro”, svaka empirijska evaluacija takve politike jest nepotrebna, ako ne i smiješna.

Imperijalna strategija kakvu danas poznajemo, sadržana je u državnoj sigurnosnoj strategiji (*National Security Strategy*) SAD-a, objavljenoj 17. IX. 2002, koja SAD-u daje za pravo poduzimanje “preventivnog rata” bez obzira na mišljenje međunarodnih političkih institucija. Preventivni rat, ističe Chomsky, spada u kategoriju ratnih zločina i predstavlja izvanrednu opasnost za svjetski mir. Jedan od motiva za rat u Iraku, dodaje, bio je da se *grand imperial strategy* etablira kao nova norma

međunarodnog prava. Političko vodstvo SAD-a, da bi osiguralo etabliranje svoje nove imperijalne politike, moralo se angažirati u akciji koja će biti primjer (*exemplatory action*), za što je Irak izvršno poslužio. *Diferentia specifica* vanjske politike osovine Cheney–Rumsfeld–Powell u odnosu prema njihovim prethodnicima jest da su oni službeno objavili ekstremniju politiku, usmjerenu na stalnu globalnu hegemoniju oslanjanjem na silu kada to situacija nalaze. Imperijalna strategija siri se čak i na domaću pravnu regulativu, gdje dokumenti poput *Patriot Acta* minimaliziraju individualna građanska prava i slobode, pri tome narušavajući privatni život svojih građana.

Chomsky smatra da danas u svijetu postoje dvije supersile: SAD i svjetsko javno mišljenje. Taj presedan u svjetskoj politici nam zapravo govori da se formiralo snažno i golemo javno mišljenje koje se usprotivilo američkoj hegemonijalnoj politici. Američki ministar obrane Donald Rumsfeld, implicitno govoreći o svjetskoj javnosti, podijelio je Europe na Novu Europu, koja podržava američku intervenciju u Iraku, i Staru Europu, koja intervenciju osuđuje. Međutim, Rumsfeld je zaboravio spomenuti da Stara Europa zapravo obuhvaća veliku većinu Europljana, dok se Nova Europa zapravo sastoji samo od nekolicine političkih vođa koji su se odlučili za Washington zanemarujući većinsko mišljenje svojih građana. Prema međunarodnom Gallupovu istraživanju, podrška za unilateralnu vojnu akciju Amerike i saveznika u Iraku niti u jednoj zemlji nije bila iznad 11%. Druga svjetska supersila – svjetsko javno mišljenje – ignorirana je i označena kao nevažna. Odluka da se napadne Irak donesena je mimo međunarodnih političkih institucija i mimo mišljenja svjetske javnosti, politička taktika čiju primjenu možemo očekivati sve češće.

Chomsky u knjizi često i žestoko kritizira američki napad na Irak jer, smatra, nisu iskušana sva konstruktivna mirna rješenja krize, već se odmah odlučilo na nasilje. Chomsky, Hans von Sponeck (bivši koordinator UN-a za Irak, koji je podnio ostavku u znak protesta protiv devastirajućih posljedica sankcija) i mnogi drugi intelektualci stava su da jedini način da se iračka kriza mogla mirno razriješiti jest pravovremeno ukidanje ekonomskih sankcija, čime bi se osiromašenom društvu i uništenom iračkom srednjem sloju omogućilo stvaranje političke alternative. Dvanaest godina sankcija samo je osnažilo Saddamov režim. Nažalost, ukidanje sankcija uopće nije bilo predstavljeno kao alternativa vojnoj intervenciji, već se krenulo u rat bez obzira na tragične posljedice, koje se uopće nisu mogle predvidjeti. Chomsky nas također podsjeća na povijest odnosa između SAD-a i Sadama Husseina, naglašavajući da je američko političko vodstvo pomagalo Saddama dok je provodio beskrupulozno nasilje nad svojim stanovništvom. Razlog zašto su se Bush i suradnici odlučili za intervenciju sada, a ne kada je to bilo najpotrebnije, jest neposluh iračkog diktatora. Sve dok je Sadam uredno slušao naredbe iz SAD-a, sve je bilo u redu, međutim, prvi put kada se na njih odlučio oglušiti, od partnera se pretvorio u najgoreg neprijatelja. Da bi objasnio taj slučaj, Chomsky koristi pojam “namjerno ignoriranje” (*intentional ignorance*), koji je zapravo, kao što ističe Samantha Powers u svom prikazu knjige za *New York Times Book Review*, “historijska amnezija” američkih državnika prilikom suradnje s drugim zemljama (*historical amnesia*). Sve ono što im ne odgovara iz prošlih odnosa s drugim državama podvrgnuto je recikliranju koje nam ostavlja prošlost očišćenu od neželjenih činjenica. Između ostalih razloga koje spominje za američku okupaciju Iraka, Chomsky ističe da je jedan od najvažnijih nakana Washingtona da u Iraku stvori vojnu bazu u srcu regija bogatih naftom. Na koncu, kada se svi geopolitički faktori uzmu u obzir, primarna svrha prisutnosti Sjedinjenih Država na Bliskom Istoku jesu prije svega nafta i ostali iskoristivi energetske resursi. To je nešto slično situaciji s Afganistanom, koji je također osvojen iz razloga da se ostvari kontrola nad prirodnim resursima u Srednjoj Aziji, čime bi se američke korporacije uspješnije pozicionirale u odnosu na svoje suparnike. Chomsky ne zaboravlja upozoriti da je u diskusiji o američkoj vanjskoj politici sveobuhvatni utjecaj financijskih tržišta i poslovnih interesa prevažan da bi se zapostavio.

U *Hegemoniji ili opstanku* također je raspravljeno i socijalno-ekonomsko stanje američkog društva, iako taj dio zauzima manje prostora u odnosu na ostale tematske blokove. Amerika kao zemlja s najvišim stupnjem socijalne nejednakosti i siromaštva, najvećim radnim opterećenjem, najmanjim beneficijama i podrškom radnicima u naprednom industrijaliziranom svijetu, odaje sliku društvenog modela koji zapravo ne funkcionira ni približno onako dobro kako se često misli. Naravno, nekome jest u interesu da takva situacija ostane ista. Sustav koji bi se temeljio na socijalnoj državi poput modela koje možemo naći u Europi, predstavlja za američku tradicionalnu ekonomsku elitu, koja je ujedno i politička elita, ozbiljnu prijetnju, te ta elita pokušava na svaki način da tu prijetnju odbije. Primjere za to Chomsky nalazi u dugogodišnjoj umiješanosti Sjedinjenih Država u podupiranje represivnih, okrutnih režima i kontrarevolucionarnih snaga u Srednjoj Americi u 1980ima, prije svega u Nikaragvi, a spominje također i kubansku nuklearnu krizu iz početka 1960ih. U oba slučaja, Amerika je bila upletena u podržavanje državnog terorizma i participiranje u njemu. Sve te intervencije nisu bile poduzete ne iz razloga da se eliminiira realna vojna prijetnja, već je to bilo tako zato da se osigura plodno i sigurno mjesto za američke korporacije. Također, Srednja Amerika i Kuba napadnute su zbog toga što su predstavljale ideološku prijetnju američkom neoliberalnom kapitalizmu. Progresivne socijalne reforme koje su uzele maha u Kubi 60ih i u nekim zemljama Srednje Amerike 1980ih, nešto je što je trebalo eliminirati pod svaku cijenu jer je opasnost da se Amerika zarazi “virusom progresivne socijalne reforme” i “političkog bunta” protiv *statusa quo* bila prevelika. Primjere “uspješnog odolijevanja” (*successful defiance*) američkoj dominaciji Chomsky vidi u sandinističkoj Nikaragvi i Castrovoj Kubi, a danas kao uspješnu vidi Europsku uniju, koja svojim socijalnim programima prkosi američkom radikalnom neoliberalizmu poslovnih elita. Virus koji EU ima preopasan je i Sjedinjene Države s njime će se uskoro morati suočiti.

Između ostalih vanjskopolitičkih problema kojima se u knjizi Chomsky bavi, nalazimo pitanje izraelsko-palestinskog sukoba, pri čemu autor strogo osuđuje okrutnu izraelsku okupaciju palestinskih teritorija koja je danas još strašnija s obzirom na gradnju zida koji bi trebao odvojiti Izrael od Palestine, ali koji zapravo odvaja Palestinu od vlastite zemlje. Citirajući Saru Roy, Chomsky naglašava da će izgradnja zida rezultirati izolacijom oko 250.000–300.000 Palestinaca, s aneksijom oko 10% teritorija palestinske Zapadne obale Izraelu. Cilj izgradnje zida i mnogih drugih izraelskih akcija, tvrdi Chomsky, jest zapravo osiguravanje petrificirane zavisnosti Palestinaca o Izraelu. Uz već dovoljno kompliciranu situaciju, stvaranju pozitivnih političkih pomaka još više odmaže snažna politička i ekonomska veza između Izraela i Sjedinjenih Država koja predstavlja veliku opasnost za regiju zbog neograničene vojne i novčane pomoći koju Sjedinjene Države daju Izraelu da održava okrutnu i nepravednu okupaciju

palestinskih područja. Kao moguće posljedice tog partnerstva mogu se očekivati proliferacija nuklearnog naoružanja za terorističke skupine i usporavanje nalaženja potencijalnih mirovnih rješenja.

Pojam terorizma vjerojatno je u posljednjim Chomskyjevim tekstovima najčešće korišten pojam. U svojim javnim nastupima, Chomsky je osuđivao službenu američku terminologiju koja se koristi da bi se opisalo američke vojne intervencije u Srednjoj Americi, na Balkanu, Bliskom Istoku i drugdje. Njegov stav jest da se ne može govoriti o “ratu protiv terorizma”. Za Chomskog je to samo još jedan propagandni termin koji se ne smije koristiti u relevantnoj diskusiji o suvremenim političkim zbivanjima prije svega zato što je zemlja koja je svoje intervencije nazvala ratom protiv terorizma (SAD) zapravo vodeći svjetski terorist, podsjeća nas Chomsky, prije svega pozivajući se na primjere Nikaragve i Kube.

Nakon što se uzmu u obzir bitne prednosti i mane, moguće je zaključiti da je *Hegemonija ili opstanak* knjiga vrijedna čitanja iz nekoliko razloga. Prvi je svakako historijska analiza kojom Chomsky razotkriva obmane američkog političkog vodstva još od Kennedyjeve i Nixonove umiješanosti u događanja na Kubi i u Vijetnamu, preko Reagana i “prvog rata protiv terorizma u Srednjoj Americi”, pa sve do George W. Busha i njegove administracije, koja svojeglavo korača k dominaciji nad svijetom, bez razmišljanja o posljedicama vojnih i političkih poteza. Drugi razlog jest preglednost argumentacije i primjera koje Chomsky koristi da bi nam što detaljnije predstavio svoju alternativnu interpretaciju novije političke povijesti, upozoravajući na važne detalje, koji bi u suprotnom ostali nezapaženi. Treći razlog jest činjenica da je Chomsky najčitaniji komentator svjetske političke scene, čija su djela čitana na svim stranama svijeta. Čitati knjige kao što je *Hegemonija ili opstanak* znači dobiti uvid u tekst i ideje koje oblikuju javno kritičko mišljenje diljem svijeta. Međutim, Chomsky često pretjeruje u svojim poopćavanjima, kao kada sve intelektualce zove apologetima dominantne političke opcije ili kada si dopušta preveliku dozu akademske komocije kod spominjanja izvora citata koji nas često usmjeravaju na njegove vlastite knjige, koje bi trebale služiti kao legitiman izvor činjenica. Uz to, neki bi još bili spremni prigovoriti da se knjiga služi isključivo negativnim elementima američke vanjske politike, svjesno ignorirajući činjenice koje nude drugačiju sliku. Ipak, kada se sve uzme u obzir, “najvažniji živući intelektualac” (*New York Times*) i “globalni fenomen” (*New York Times Book Review*) ima puno za to da ponudi drugoj svjetskoj supersili (svjetskoj javnosti) kojoj je neophodna kritička informacija o veoma nesigurnu svijetu u kojem se danas nalazi. Noam Chomsky, iako često pretjerano hvaljen, zaslužuje biti relevantna referenca u svakoj diskusiji o prirodi suvremenih svjetskih političkih zbivanja.

Valerio Bačak